Haryana Board

Syllabus

2024-25

aglasem.com

हरियाणा विद्यालय शिक्षा बोर्ड

पाठ्यक्रमस्य अङ्कानां च अध्यायवारविभागः (2024-25)

श्रेणीः - दशमी **विषयः - संस्कृतम्** **कोडः - 049**

सामान्यनिर्देशाः :-

1. सम्पूर्णपाठ्यक्रमस्य आधारे एका वार्षिकी परीक्षा भविष्यति।
2. वार्षिकी परीक्षा 80 अङ्कानां भविष्यति एवञ्च आन्तरिकं मूल्याङ्कनं 20 अङ्कानां भविष्यति।
3. आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य कृते निम्नानुसारम् आवधिकं मूल्याङ्कनं भविष्यति :-

(i) **6 अङ्कानां कृते** - द्वयोः सैट (SAT) इत्यनयोः पूर्वबोर्डपरीक्षाणाञ्च आयोजनं भविष्यति। तासु परीक्षासु अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 4+2=06 अङ्कानां भाराङ्को भविष्यति।

(ii) **2 अङ्कयोः कृते** - एका अर्द्धवार्षिकी परीक्षा भविष्यति। यस्याः अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 2 अङ्कयोः भाराङ्को भविष्यति।

(iii) **2 अङ्कयोः कृते** - शिक्षकाः कक्षा-कक्षयोः सहभागितायाः (CRP) कृते मूल्याङ्कनं करिष्यन्ति एवञ्च अधिकतमौ द्वौ अङ्कौ अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने दास्यन्ति।

(iv) **5 अङ्कानां कृते** - छात्राः परियोजनाकार्यं करिष्यन्ति। यस्य अन्तिमान्तरिकमूल्याङ्कने 05 अङ्कानां भाराङ्को भविष्यति।

(v) **5 अङ्कानां कृते** - छात्राणाम् उपस्थितेः अनुसारेण अधिकतमाः 05 अङ्काः प्रदीयन्ते :-

75% तः	80% पर्यन्तम्	= 01 अङ्कः
80% तः उपरि	85% पर्यन्तम्	= 02 अङ्कौ
85% तः उपरि	90% पर्यन्तम्	= 03 अङ्काः
90% तः उपरि	95% पर्यन्तम्	= 04 अङ्काः
95% तः उपरि		= 05 अङ्काः

पाठ्यक्रमस्य संरचना (2024-25)

श्रेणीः - दशमी विषयः - संस्कृतम् कोडः - 049

<table>
<tr><th>क्रम-संख्या</th><th>आकलनबिन्दवः</th><th>अङ्काः</th></tr>
<tr><td>1.</td><td>खण्डः 'क' अपठितावबोधनम्
• अपठितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत</td><td>10</td></tr>
<tr><td>2.</td><td>खण्डः 'ख' रचनात्मक-कार्यम्
• यथानिर्दिष्टप्रार्थनापत्रं पठित्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः उचितरिक्तस्थानानि पूरयत
• यथानिर्दिष्टचित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः उचितरिक्तस्थानानि पूरयत</td><td>4
4</td></tr>
<tr><td>3.</td><td>खण्डः 'ग' पठित-अवबोधनम् (पाठ्यपुस्तकम्)
<table>
<tr><th>पाठसंख्या</th><th>पाठानां नामानि</th><th>आकलनबिन्दवः</th></tr>
<tr><td>1.</td><td>शुचिपर्यावरणम्</td><td rowspan="10">• गद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थम्
• श्लोकस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थम्
• द्वयोः सूक्त्योः भावार्थं लिखत
अथवा श्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा पूरयत
• गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत
• श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन पूर्णवाक्येन लिखत
• रेखाङ्कित / स्थूलपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणम्
• प्रश्नपत्रे लिखितश्लोकान् विहाय पाठ्यपुस्तकात् एकं कण्ठस्थश्लोकं संस्कृतभाषया लिखत</td></tr>
<tr><td>2.</td><td>बुद्धिर्बलवती सदा</td></tr>
<tr><td>3.</td><td>शिशुलालनम्</td></tr>
<tr><td>4.</td><td>जननी तुल्यवत्सला</td></tr>
<tr><td>5.</td><td>सुभाषितानि</td></tr>
<tr><td>6.</td><td>सौहार्दं प्रकृतेः शोभा</td></tr>
<tr><td>7.</td><td>विचित्रः साक्षी</td></tr>
<tr><td>8.</td><td>सूक्तयः</td></tr>
<tr><td>9.</td><td>भूकम्पविभीषिका</td></tr>
<tr><td>10.</td><td>अन्योक्तयः</td></tr>
</table></td><td>4
4
4
3
2
3
4</td></tr>
<tr><td>4.</td><td>खण्डः – 'घ' अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्
• सन्धेः कारकस्य समासस्य च परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत
• शब्दरूपाणि (मासिकपाठ्यक्रमे निर्दिष्टशब्दरूपेभ्यः)
• धातुरूपाणि (मासिकपाठ्यक्रमे निर्दिष्टधातुरूपेभ्यः)
• उपपद-विभक्तयः (पाठाधारित-अभ्यासात्)
• अव्ययपदानि (पाठाधारित-अभ्यासात्)
• उपसर्गाः (पाठाधारित-अभ्यासात्)</td><td>6
4
4
3
2
2</td></tr>
<tr><td>5.</td><td>खण्डः – 'ङ' बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः
• पाठाधारित-अभ्यासात् - सन्धिः/ सन्धिच्छेदः, समासः/ विग्रहः, प्रत्ययः संयोगः वियोगश्च, पर्यायपदम्, विलोमपदम्, विशेषण-विशेष्यपदम्
• संख्या (संस्कृत-भाषायाम्), घटिकां दृष्ट्वा समयस्य लेखनम्</td><td>17</td></tr>
<tr><td></td><td>योगः</td><td>80</td></tr>
<tr><td></td><td>आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्</td><td>20</td></tr>
<tr><td></td><td>सम्पूर्णाङ्काः</td><td>100</td></tr>
</table>

प्रथमः पाठः - शुचि पर्यावरणम्
श्लोकानां सस्वरगायनम् , श्लोकार्थानां ज्ञानम् , श्लोकानां भावार्थबोधनम्। अन्वयस्य ज्ञानप्रदानम्। श्लोकाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः, सन्धिसामान्यज्ञानम् , अव्ययानां ज्ञानम् , समाससामान्यज्ञानम्। प्रश्ननिर्माणस्य ज्ञानप्रदानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।
द्वितीयः पाठः - बुद्धिर्बलवती सदा
कथाग्रन्थपरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः, प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासकार्यम्। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेष्य-विशेषणपदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।
तृतीयः पाठः - शिशुलालनम्
कथाग्रन्थपरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। उपपदविभक्तीनां ज्ञानप्रदानम्। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेष्य-विशेषणपदानां प्रत्ययानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।
चतुर्थः पाठः - जननी तुल्यवत्सला
कथाग्रन्थपरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः, प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। समानार्थकपदानां विशेषण-विशेष्यपदानाञ्च उचितमेलनस्य ज्ञानम्। सन्धि-प्रत्ययानाञ्च ज्ञानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।
पञ्चमः पाठः - सुभाषितानि
श्लोकानां सस्वरगायनम् , श्लोकार्थानां ज्ञानम् , श्लोकानां भावार्थबोधनम्। अन्वयस्य ज्ञानप्रदानम्। श्लोकाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः। पाठे आगतानां पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेष्य-विशेषणपदानां कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। एकवचने बहुवचने वाक्यपरिवर्तनस्य अभ्यासः। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

षष्ठः पाठः - सौहार्दं प्रकृतेः शोभा

पाठपरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, नाट्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्। पात्ररूपे नाट्याभिनयेन पाठस्य संवादशैल्याम् अभ्यासः। नाट्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् एकपदेन पूर्णवाक्येन च अभ्यासः। प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेष्य-विशेषणपदानां प्रत्ययानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। रिक्तस्थानपूर्तेः अभ्यासः। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

सप्तमः पाठः - विचित्रः साक्षी

कथापरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः प्रश्ननिर्माणस्य च अभ्यासः। भिन्नप्रकृतिपदानां सन्धि-प्रत्ययानाञ्च अभ्यासः। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

अष्टमः पाठः - सूक्तयः

श्लोकानां सस्वरगायनम्, श्लोकार्थानां ज्ञानम् , श्लोकानां भावार्थबोधनम्। अन्वयस्य ज्ञानप्रदानम्। श्लोकाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। पर्यायपदानां विलोमपदानां समास-समस्तपदानां विग्रहपदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

नवमः पाठः - भूकम्पविभीषिका

पाठपरिचयः, गद्यवाचनस्य अभ्यासः, गद्यांशस्य सरलार्थज्ञानम्, गद्यांशाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः, प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। पर्यायपदानां विलोमपदानां सन्धि-सन्धिविच्छेदपदानां प्रत्ययानां च अभ्यासः। समास-समस्तपदानां विग्रहपदानाञ्च ज्ञानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

दशमः पाठः - अन्योक्तयः

श्लोकानां सस्वरगायनम् , श्लोकार्थानां ज्ञानम् , उक्तीनां भावार्थबोधनम्। अन्वयस्य ज्ञानप्रदानम्। श्लोकाधारितानां प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणस्य अभ्यासः। सन्धि-सन्धिविच्छेदपदानाम् अभ्यासः। समास-समस्तपदानां विग्रहपदानां प्रत्ययानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। कर्तृपदानां क्रियापदानाञ्च ज्ञानप्रदानम्। पाठान्तर्गत-अभ्यासकार्यम्।

मासिक पाठ्यक्रमस्य शिक्षण योजना (2024-25)

श्रेणीः - दशमी विषयः - संस्कृतम् कोडः - 049

मासाः	पाठ्यपुस्तकस्य नाम	पाठ्यबिन्दवः	शिक्षणस्य कालांशाः	पुनरावृत्तेः कालांशाः
अप्रैल	शेमुषी भाग-2 अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	प्रथमः पाठः - शुचिपर्यावरणम् संस्कृतवर्णमाला, उच्चारणस्थानानि सन्धि-अव्यय-प्रत्यय-समास-प्रश्ननिर्माणम् एतेषां सामान्यज्ञानम् शब्दरूपाणि - अकारान्त-इकारान्त-उकारान्त पुल्लिङ्गशब्दाः धातुरूपाणि (परस्मैपदी) - भू, पठ्, हस्, गम्, अस् लकार-परिचयः - लट् लकारस्य अवबोधनम्	4 3 5 3 5 1	1
मई	शेमुषी भाग-2 अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	द्वितीयः पाठः - बुद्धिर्बलवती सदा स्वरसन्धिः – दीर्घ-गुण-वृद्धि-यण्-अयादिसन्धिः शब्दरूपाणि - आकारान्त-स्त्रीलिङ्गः, ऋकारान्त-पुल्लिङ्गः स्त्रीलिङ्गश्च, किम् (त्रिषु लिङ्गेषु) धातुरूपाणि (आत्मनेपदी) - सेव् ,याच् ,रुच् लकार-परिचयः - लृट् लकारस्य अवबोधनम् प्रत्ययः - क्त,क्तवतु	4 5 5 3 1 2	1
जून		**ग्रीष्मावकाशेषु संस्कृतसम्बद्धगतिविधयः यथा :-** • संस्कृतेन मम परिचयः • पोस्टर-चार्ट-प्रोजेक्टनिर्माणम् (सन्धि-समास-कारकादयः) • क्रियापदलेखनम् • निजसम्बन्धीनां नाम्ना शब्दरूपाणां निर्माणम् • सूक्तिलेखनम् अथवा श्लोकलेखनम् • पाठाधारित-कठिनशब्दानाम् शब्दकोषनिर्माणम् • स्क्रेप-पुस्तकनिर्माणम्		
जुलाई	शेमुषी भाग-2 अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	पुनरावृत्तिकार्यम् तृतीयः पाठः - शिशुलालनम् संख्या - एकतः शतं पर्यन्तम् सन्धिः - पूर्वरूप-पररूप-अनुस्वारसन्धिः शब्दरूपाणि - नदी, भगवत् धातुरूपाणि (परस्मैपदी) - प्रच्छ्, हन्	4 2 2 2 2	7 2

अगस्त	शेमुषी भाग-2 अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	चतुर्थः पाठः - जननी तुल्यवत्सला पञ्चमः पाठः - सुभाषितानि धातुरूपाणि - दृश् , लिख् सन्धिः - विसर्गसन्धिः कारकम् - कर्ता, कर्म समासः - अव्ययीभावसमासः, तत्पुरुषसमासः प्रत्ययः (कृदन्त) - क्त्वा, ल्यप् , तुमुन्	4 4 2 2 2 2 2	1 1
सितम्बर	रचनात्मककार्यम्	पठितापठितावबोधनम् चित्राधारितरिक्तस्थानपूर्तिः प्रार्थनापत्राधारितरिक्तस्थानपूर्तिः घटिकां दृष्ट्वा समयस्य लेखनम् **अर्द्धवार्षिकी परीक्षा**	4 2 3 1	2
अक्तूबर	शेमुषी भाग-2 अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	षष्ठः पाठः - सौहार्दं प्रकृतेः शोभा सप्तमः पाठः - विचित्रः साक्षी सन्धिः - व्यञ्जनसन्धिः समासः – द्विगुसमासः, कर्मधारयसमासः उपसर्गाविबोधनम् कारकम् - करणम् लकारपरिचयः - लोट्लकारः , विधिलिङ्लकारः प्रत्ययः (कृदन्त) - शतृ, क्तिन् ,यत् , ल्युट्	4 4 2 2 1 1 2 3	
नवम्बर	शेमुषी भाग-2 अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	पुनरावृत्तिकार्यम् अष्टमः पाठः - सूक्तयः सन्धिः - व्यञ्जनसन्धिः प्रत्ययः - तव्यत् , अनीयर् समासः - बहुव्रीहिसमासः कारकम् - सम्प्रदानम्, अपादानम् घटिकां दृष्ट्वा समयलेखनम्	 4 3 2 1 2 1	7 1
दिसम्बर	शेमुषी भाग-2 अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	नवमः पाठः - भूकम्पविभीषिका दशमः पाठः - अन्योक्तयः सन्धिः - पुनरावृत्तिः कारकम् - सम्बन्धम्, अधिकरणम् उपपदविभक्तिः समासः - द्वन्द्वसमासः प्रत्ययः - त्व, तल् (तद्धित), टाप् , ङीप् (स्त्री)	4 4 2 2 2 1 3	1 1
जनवरी	शेमुषी भाग-2 रचनात्मककार्यम्	पाठानां पुनरावृत्तिः पठित-अवबोधनस्य पुनरावृत्तिः		10 2

फरवरी	शेमुषी भाग-2 रचनात्मककार्यम् अभ्यासाधारितं व्याकरणम्	पुनरावृत्तिकार्यम् पठितापठितावबोधनम् चित्राधारितरिक्तस्थानपूर्तिः प्रार्थनापत्राधारितरिक्तस्थानपूर्तिः घटिकां दृष्ट्वा समयस्य लेखनम्	12	8
मार्च		**वार्षिकी परीक्षा**		

विशेषकथनम् –

- विषयशिक्षकेभ्यः मन्तव्यो दीयते यत् ते छात्राणां शब्दावल्याः अवधारणायाश्च सपष्टतां वर्धनाय अध्यायेषु प्रयुक्तायाः शब्दावल्याः परिभाषात्मकशब्दानां टिप्पणीपुस्तिका सज्जीकरणाय च निर्देशितं कुर्युः ।

निर्धारितपुस्तकम् :-

- **शेमुषी भाग-2** दशमी कक्षायाः कृते पाठ्यपुस्तकम् – BSEH प्रकाशनम्

प्रश्नपत्रस्य प्रारूपम् (2024-25)

श्रेणीः - दशमी **विषयः - संस्कृतम्** **कोडः - 049**

कालः - त्रयः होराः

प्रश्नानां प्रकारः	अङ्काः	संख्या	विवरणम्	पूर्णाङ्काः
वस्तुनिष्ठप्रश्नाः	1	2	20 बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः	20
अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	1	12	17 रिक्तस्थानपूर्तेः प्रश्नाः 16 एकपदेन उत्तरत प्रश्नाः 5 पूर्णवाक्येन उत्तरत प्रश्नाः	38
लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	2	5	5 पूर्णवाक्येन उत्तरत प्रश्नाः	10
दीर्घ-उत्तरात्मकप्रश्नाः	4	3	1 कण्ठस्थश्लोकः 2 सप्रसङ्गव्याख्यात्मकप्रश्नाः	12
योगः		**22**		**80**

Haryana Board Study Material

- Syllabus
- Model Papers
- Previous Year Question Papers
- Books
- Notes